

Hatalom és nevelés

- Miért vonzza a mágnes a vasat?
- Miért rohan a patak a folyóba?
- Miért repül bele az éji bogár az öt elemésztő gyertyalángba?
- Miért üdül fel a természet az eső hatására?
- Miért nincsen császár örömosterek nélkül?

ÉLETÜNKET a természet és a társadalom törvényei szabályozzák. Tudásunk gyarapodásának elengedhetetlen feltétele, hogy az észlelt hétköznapi jelenségekből kérdéseket szűrjünk ki, s ezek a kérdések kényszerítsenek a helyes válasz megkeresésére: a törvények felismerésére, megfogalmazására. Ilyen – elhanyagolt, figyelmen kívül hagyott – törvényszerűség, hogy *minden nemzedék nevelését csak térben és időben meghatározott társadalmi környezetben teljesítheti a nevelés társadalmi szervezete: az iskola*. Nem követhetünk el éppen ezért súlyosabb és tipikusabb hibát, mint ha ifjúságunk nevelését az adott társadalmi környezet, a felnőtt világ gondolkodásmódjának, elveinek, életgyakorlatának elemzése nélkül kívánnánk szabályozni. Gyermekünk viselkedését, szokásait, érényeit és hibáit nem érthetjük meg, ha nem vesszük tudomásul, hogy *minden megnyilvánulásuk reagálás, azonosulás, egyetértés vagy éppen tiltakozás és lázadás a környezetükben élő felnőttek viselkedése, szokásai, érényei és hibái ellen*.

Pályalélektani tanulmányunk egyes fejezeteiben ebből a szempontból vizsgáltuk a hatalmat: *Hatás, kölcsönhatás, hatékonyság* (MK 1976:1. 3–10. l.). Elemeztük, miképp biztosíthat hatalmat, hatóképességet magának a pedagógus: *A pedagógiai hatás titkai* (MK. 1973:1. 5–13. l.). Feltártuk, hogy ebben a hatásban jelentős a közvélemény szerepe: *Közvélemény és nevelés* (MK. 1978:4. 197–204. l.). Ebben a fejezetben azt kívánjuk megvizsgálni, miképpen hat a gyermekre, az ifjúságra környezetüknek a hatalomról alkotott felfogása és vele kapcsolatos hétköznapi gyakorlata.

Hatalmon azt a *hatást* értjük, amelyet az egyik ember a másik felett gyakorol, az egyik a másiktól kivált. Ez a hatás emberek között nemcsak *személyes tulajdonságok* (szépség, erő, bölcsesség, a személyiség varázsa) eredménye lehet, származhat *társadalmi helyzetből*, szerepekből is. Ennek értelmében forrásai között találhatjuk:

a) a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyet, a *státust* (ehhez ugyanis jogilag szabályozott lehetőségek kapcsolódnak: kinevezhet, jutalmazhat, mellőzhet és büntethet másokat),

b) egy társadalmi *szervezethez* való tartozást (pl. honvédség, rendőrség, de a nevelő hatalmát is ide sorolhatjuk tanítványai felett),

c) az egyén *anyagi helyzetét* (amelynek segítségével hozzájuthat olyan javakhoz, amelyek mások számára elérhetetlenek),

d) egyes személyek agresszivitását, erőszakosságát (ezzel szemben gyakran épp a közösségi normák tisztelői védtelenek),

e) a *klikkek, bandák* összetartó erejét (legszélsőségesebb megnyilvánulásai a nyugati terrorizmus vagy a maffia, enyhébb formái a galerik).

Mindezeket tanulóifjúságunk nemcsak a felnőtt társadalomban észlelheti, csírájában már saját közösségeiben is felütik fejüket, amint ezt művészien ábrázolta Molnár Ferenc A Pál utcai fiúk c. regényében is. Pedagógiai, pszichológiai szempontból azért kell foglalkoznunk különböző jelentkezési formáival, hogy idejében felismerhesük őket, pozitív formáit megerősíthessük, a negatívokat pedig leküzdhesük. A jövő

ugyanis mindig a tegnap talaján a mában érlelődik. A nevelés a ma viselkedésére reagáljon, ha célját a holnap megváltoztatásában kívánja látni. Ez teszi szükségessé, hogy a hatalom forrásain kívül jelentkezési formáit is elemezzük, s ebben sohase azt vegyük figyelembe, amit valaki a hatalomról *mond*, mindig azt, amit a hatalom érvényesíthetőségének szituációiban *cselekszik*.

Vizsgálódásaink előtt szólnunk kell a hatalom *konformizáló hatásáról*, mert ennek emléke gyakran kísért még nevelési gyakorlatunkban is. Jókai Mór A szélkakas c. írásában mutatja be ennek groteszk megvalósulását. Olyan embertípust ábrázol benne, amelyik mindig kényszerű szeretne lenni, de mindig lemarad egy lépéssel.

Rónay György Párdus és gödölye c. regényében festi meg azt a típust, Stoll figuráját, amelynek életét kitölti a státus, a vagyon, a kiváltságok féltése. Ezt a típust könnyű zsarolni, mert „van már gyakorlata a gyáva megalkuvásban, a cinkos némaságban, tétlenségben”. Nem ismeretlen ez a diákok között sem, sőt – sajnálatosan – nem ritkán közülük kerülnek ki a tanárok kedvencei. Természetesen körükben osztályzatféltés formájában jelentkezik mindez, bár nem feltétlenül a neveléshöz konformizálódnak a tanulók, néha saját társaságuk hangadóihoz. Minden esetben a *személyiség torzulását* idézi elő. Akkor érhetjük tetten, ha a gyermekekre feladatokat bízunk, s ezek társaik fölé emelik őket. Érdekes megfigyelni ilyenkor az egyes tanulók pozitív, illetve negatív irányú viselkedés-változásait.

Jellemző, hogy tudatunkban a konformizálódás azonnal negatív asszociációkat ébreszt. Szinte megdöbbenést vált ki, ha azt mondjuk, hogy ismerünk *pozitív konformizálódat* is. Ha pl. egy közösség arra kényszeríti tagjait, hogy a társadalompolitikai, etikai, esztétikai normáit tartsa tiszteletben, konformizálódnék (alkalmazkodják) viselkedésében hozzájuk, kétségtelen, hogy a közösség pozitív hatalmat gyakorol egyénei felett. Egyébként nincs olyan lázadás, amely az adott konformizációval szemben újat ne hozna létre: az illegális harcos lázad az uralkodó osztály hatalma ellen, ez a harc azonban csak akkor lehet eredményes, ha aláveti magát az illegalitás törvényeinek, „hatalmon kívüli” hatalmának. Ugyanezt tapasztalhatjuk a nyugati „lázadó ifjúság” különböző mozgalmaiban, amelynek tagjai elvetik a hivatalos normákat, hogy személyiségük teljes feladása árán is konformizálódjanak különböző szervezeteik normáihoz. (Erről kaptunk jelzést a guayanai szektairtásban, de a különböző újfasiszta terror-szervezetekről szóló információk útján is.) Életünk egyik tipikus ellentmondása egyes tanulók konform lázadása: egyszerre harcolnak a szülői juttatások felemeléséért (zsebpénz stb.) és életük legkisebb szabályozása (hazatérés, időpontja stb.) ellen.

A HATALMAT csak akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy az ember egyre inkább hangsúlyozza *természeti lény* voltát, szabad érvényesülést követel ösztöneinek. Feszültség keletkezik, különösen a fejlődésben jelentkező retardációk esetén, a természeti és a *társadalmi ember* között: a társadalom által biztosított hatalmat gyakran ösztöneinek érvényesítésével kívánja gyakorolni. A közösség emeli fel, de hajlandó azt hinni, hogy kizárólag saját képességeinek köszönheti minden eredményét. Fokozza a feszültséget az a tény, hogy a felszabadított és felfokozott ösztönöktől vezérelt természeti lény felett változatlanul *társadalmi törvények* érvényesülnek.

a) Közülük az egyik legjelentősebb, hogy a természeti lények természetes kiválasztódásával szemben *manipulált kiválasztódás* eszközekévé válik. Hagyományosan ezt a manipulációt nevezzük sorsnak, amely Kölcsey szerint kénye szerint emel és ejt mindannyiunkat.

A természet világában az erős legyőzi a gyengét, az ügyetlent az ügyes, az ostobát az okos. Az ember világában a gyenge győz, ha fegyveresen fordul az erősebb ellen, az ostobának pedig elég esze lehet ahhoz, hogy mások tudását kihasználja. Minél jobban uralkodik a manipuláció, annál nehezebb *eszmény-, példaképeket* állítani a gyermekek elé, mert azok még ki merik mondani, hogy a helytartót csak kalapja helyettesíti, a király pedig meztelen (Andersen, Ránki György).

b) Az állatok öröklött programjuk szerint viselkednek, az ember ezzel szemben nemcsak követi, hanem *fel is fokozza* ösztöneit.

Ranschburg írja, hogy a macska játszik az egérrel, de nincs tudatában, hogy ezzel az egérnek fájdalmat okoz. Az ember *élvezni képes* azokat a kínokat, amelyeket másoknak okoz, gyönyört érezhet mások kiszolgáltatottsága, megtiprása felett. Olyan emberi képesség ez, amely nagyon korán jelentkezhet a gyermekek életében. Baj, ha ilyenkor könnyedén megüünk el mellettük, mert a *szadizmus* beépül a személyiségbe még akkor is, ha később nyílt megnyilvánulásait gyávaság vagy megfontolások fékezik. Még ilyenkor is megmarad halvány formája: a *káröröm*.

Élesen mutatkozik meg ez a különbség az állati és az emberi szexualitás eltérései között. Az állatok egy adott periódusban követik párzási ösztönüket, az ember ezzel szemben időtlenül szexualitását is arra képes felhasználni, hogy mások kiszolgáltatottsága, bánata, sérülése árán vásároljon örömet magának (a prostitúció hagyományos nyílt és modern, burkolt formái).

c) Egyedül az ember képes „a valamit valamiért” szemlélet kialakítására és érvényesítésére, s ezzel könnyedén elmossa a legellentétesebb fogalmak, jelenségek között is a határvonalat.

A jó és a rossz, az erkölcsös és az erkölcstelen határai mosódnak el, ha elveszítjük a *mértét*, s nem teszünk különbséget, hogy:

Meddig	mettől tekinthetünk valamit
a különös törődést, figyelmet elismerő hálapénznek	a felületes kötelességteljesítés ellenére is kötelező borraivalónak
egymás tisztelőtét kifejező kölcsönös megbecsülésnek	a „kéz-kezet mos” elv elvtelen érvényesítésének
a társadalom érdekében végzett kiemelkedő tevékenység elismerésének	a magasra helyezett karosszékből leereszkedő vállonveregetésnek
a társadalmi elismerés státusból fakadó tolmácsolásának	egyéni kegyosztásnak, különböző más szolgálatok honorálásának
bírálatnak	hízelgésnek vagy intrikának
szocialista szabad szerelemnek	vagy „a ius primae noctis” modern hivatali, munkahelyi változatának...

Olyan jelenségek ezek, amelyek a felnőtteket is bizonytalanná teszik, az őket észlelő gyermekek kialakuló világgépét pedig teljesen összekuszálják. Megteremthetik számukra *az erkölcsileg helyes és az érvényesüléshez hasznos* ellentétét, amely évszázadokon keresztül falat emelt élet és iskola közé.

d) Egyedül az ember képes arra, hogy saját viselkedésének igazolására *elméleteket teremtsen*. Ezt a jelenséget már Arany János is szatirikusan ábrázolta: „... az erősebb ha mi csinált tesz – Összeül és – helyben – hagyja.” Így tudhatja meg a hétköznapi embere, hogy benne van a hiba, ha elavult szemlélettel elutasítja a „korszerű” dolgokat.

Egy színikritikából idézzük: „... szikrázott női fenék pucéran és sejtelmesen áttetsző harisnyanadrágban, ugráltak a jóllakott meztelen cicik... Volt, aki szörnyülködött az erkölcstelenség... Egy jól rendezett, flott, könnyen pergő, elegáns, mindenből viccet csináló, mindenből gúnyt űző előadás nézői voltak a Várszínházban.” A filmkritikusnak az tetszik legjobban, s azt tartja Fellini Casanova filmje legművészebb jelenetének, amikor Casanova a nyílt színen „közösülési versenyt” folytat egy iparos legénnyel. A természetes ember ösztönös felháborodását ilyenkor az

elmélet szorítja gúzsba: ha tetszik mindez, nem értesz a modern művészetéhez, prúd kispolgár vagy... Bár jogosan felmerülhet a józan emberben az is, hátha az elméletben lehet a hiba! Nem közömbös azonban, hogy a gyermekeket, a fiatalokat torz elméletekkel is *korruptálni lehet*. Az elmélet látszólagos hatalmával.

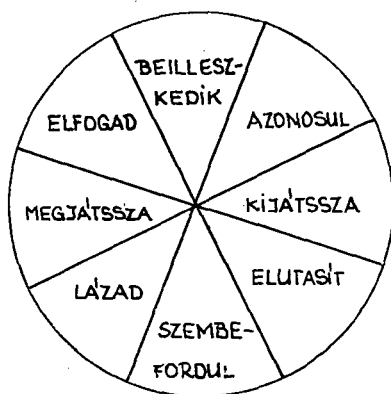
e) Igazat kell adnunk azoknak, akik szerint az *ember-fogalom* éppoly minőségi különbségeket gyűjt össze, mint az állat. Az utóbbi a csúszómászókat éppúgy magába foglalja mint az oroszlánokat. Ember és ember között a személyiség minősége: világnézete, műveltsége, magatartása, erkölcsisége és jelleme hoz létre gyakran az előbbieknél is távolabb eső különbségeket. Ráadásul már az a) pontban vizsgáltuk, hogy az emberek között nem törvényszerű, hogy a minőségi különbségek határozzák meg a hatalomban való osztozkodást. A korrupció, a visszaélés, az önkényeskedés, de a terrorizmus, a fasiszmus – sajnos – *sajátosan emberi jelenségek és fogalmak*. Közös forrásuk, hogy az embervilágban hatalom létezik, s ezzel élni, de visszaélni is lehetséges. Mindannyian büszkén valljuk embernek magunkat, pedig vannak, akiknek szégyenkezniük lehetne emiatt. József Attilával mondhatjuk, nem minden fehér európai is (József A.: Thomas Mann üdvözlése).

f) Sajátosan emberi jelenség, hogy a *szocializálódás folyamatában* (társadalmivá, személyiséggé válásában) nemcsak ember és társadalmi környezete között jön létre az egyénre jellemző kölcsönhatás, hanem az *egyén és a hatalom között* is. Legegyszerűbb megnyilvánulásait az osztálytársadalmakban érhetjük tetten, amelyekben

– egyesek a hatalmi körön *belül*, mások azon *kívül* helyezkednek el, elsősorban a termelő-eszközökhöz való viszonyuk alapján;

– egyesek *azonosulnak* a hatalom érdekeivel, mások *szembefordulnak* vele (az egyszerű bírálattól a forradalmi fellépésig).

A kölcsönhatásnak sok egyéb formáját is ismerjük:

Ezekben az embernek és a hatalomnak intellektuális, emocionális és akaratvi viszonya egyszerre jut kifejezésre. Ezzel kapcsolatban tehetjük fel azt a kérdést, vajon mi az oka, hogy a fiatalok általában fogékonyabbak a negatív, mint a pozitív hatásokra. Az elmondottak alapján már könnyű felelnünk. Ezzel fejezik ki, hogy az észlelt dolgok *nem tetszenek* nekik, *mások* akarnak lenni, mint amilyen a környezetük. Hozzátehetjük azonban, hogy ezen a területen is érvényesül a manipuláció: film, irodalom és környezet többnyire vonzóbb színekkel állítja eléjük a negatív, mint a pozitív viselkedési mintákat. Iskolai és iskolán kívüli nevelés között gyakran ez teremt ellentéteket.

A HATALOM KÜLÖNBÖZŐ értelmezése, a *batalmi viselkedés* különböző környezeti és iskolai formái azonos töre vezethetők vissza. Emberi természetünk egyik sajátossága, hogy lehetőségeinket, képességeinket és eredményeinket általában nem önmagukban, hanem mindig *másokhoz viszonyítva* értékeljük. Ezen a ponton a hatalomról vallott felfogásunk, emberi kapcsolataink tartalmának is meghatározó tényezőjévé válik. Hatalmat gyakorolni ugyanis csak személyek, dolgok és tárgyak felett lehet, *érzéséhez* pedig elengedhetetlen mások visszajelzése:

- a parancsolásnak csak mások engedelmeskedése;
- a vagyoni helyzetnek mások elismerése, esetleg irigysége;
- a tetszésaratásnak mások tetszésnyilvánítása stb.

biztosít értelmet. Hozzátehetjük azt az eléggé általános törekvést, amellyel az élet különböző területein mások *elé* kívánunk kerülni. Ez a motorja minden nyílt és burkolt versengésnek a sportversenyektől a szellemi vetélkedőkön át a munkahelyi rivalizálásig. Ez a tendencia már az iskolákban jelentkezik, s ott is a versenyektől a vetélkedésig terjed a hatása. Versenyen érve a fizikai, szellemi erők összecsapását, versengésen a minden tisztességes és tisztességtelen eszközt felhasználó legyűrést. Lát-szólag mindkettő *erőpróba*, a hatalmi érzés egyik legfontosabb kelléke, a kettő között mégis áthidalhatatlan az ellentét, amit érzékletesen fejez ki az az egyszerű tény, hogy az igazi *versenyző* szomorúan, de képes elviselni, ha mások megelőzik, a *versengő* képtelen megnyugodni, míg társát legyőzöttnek, megalázottnak, kivetettnek nem láthatja.

A versengés teremti meg a hatalom torz formáit, amelyeknek történetileg kialakult közös vonásuk, hogy a másik embert *eszközükké* degradálják, mint az oktatógépek a helyes választ igazoló visszajelző lámpáikat. Ez a magatartás érteti meg, ha a gázoló cserbenhagyja áldozatát, az erőszak elkövetője testileg, lelkileg megöli azt, akit megerőszkolt (lelkileg: következményeinek viselésében önmagára hagyja). Választóvízként vonhatjuk meg: a pozitív hatalom *társakat* keres és talál, a negatív-nak csupán *eszközökre* van szüksége.

Vannak, akik a hatalmon saját *akaratuk korlátlan érvényesítését* értik. Az ilyen embereket szoktuk „öntörvényűeknek” nevezni, mert nem ismernek semmilyen más normát, mint saját érdeküket, tetszésüket, szándékukat. Sajátos jellemzőik: a nagy hangerő, a meggyőzőhetetlenség (még a tényeket sem hajlandók tudomásul venni), jogtalan előnyök kergetése és megszerzése. Számolnunk kell azzal, hogy tanítványaink közül többen családi környezetükben ismerkednek meg a hatalomnak ezzel a formájával, különösen ott, ahol több nemzedék él együtt „kényszer-együttélésben”. Egyesekre taszítólag hat ez a modell, de vannak, akik a náluk gyöngébbek között utánzására törekednek. Ezt a szemléletet erősítik, akik a gyermekek jogait egyoldalúan és főként a szülőkkel *szemben* hangsúlyozzák.

Valahányszor egy gyermek jogának tekinti, hogy szülei anyagi, erkölcsi stb. áldozatot hozzanak érte, megelégedik, hogy áldozatot csak a *szeretet jogán* remélhet az ember, egyébként akár állami gondozásba is küldheti gyermekét. Ha valami ellen küzdünk szükséges, akkor az éppen az, hogy anyagiakban ne kényeztessék egyes szülők (magnótól a gépkocsiig) a gyermekeiket, mert így hasznoslesésre, fogyasztói szemléletre nevelik őket.

Mások hajlamosak arra, hogy a hatalomban a *mások feletti uralkodás* lehetőségét lássák. Nem lehet véletlen, hogy szókincsünkben az ehhez kapcsolódó szavak a hadviselésből származnak: meghódít, elhódít, betör stb. Céljuk a tökéletes akaratátvitel, a másik ember önálló akaratvesztése. Rendszerint kompenzálás, megnyilvánulása a gőg, az önteltség.

Agárdi Péter írja erről a viselkedésmódról, hogy: „a hatalomvéde bennfentesség fölényével leplezett és kompenzált gyávaság” (Kritika, 1979:3. 27. l.), Kolozsvári Grandpierre Emil szerint:

„Ez az emberfajta ösztönösen érzi, hogy fogyatékoságaira egyetlen orvosság: a hatalom. Ez az a sámli, amin állva, nagyobbak látszik, mint amekkora valójában. A szomorú az, hogy a közönség ritkán lát át a csaláson” (Béklyók és barátok. Kortárs, 1979:1. 15. l.).

Gyakran találkozunk az iskolában is ezzel a típussal. Hatalmuk biztosítékát néha szülei társadalmi státusában vélik felfedezni (Neki szabad, amit másnak nem lehet csinálnia), máskor a felnőtté válástól kapott anyagi, tárgyi eszközökben. Már óvodáskorú gyerekek körében is tapasztalhatjuk, hogy a birtokos (játék, kerékpár, táskarádió stb.) birtokának élvezetét hajlandó megosztani más gyermekekkel, ha azok eleget tesznek meghatározott feltételeiknek. Ezek a feltételek nem a játék, a kerékpár stb. megővására vonatkoznak, olyan cselekvés végrehajtására kényszerítik a másikat, amelyre a kilátásba helyezett *juttatások nélkül* nem lennének hajlandók:

- Ráülhetsz, ha ...
- Bekapcsolódhatsz a játékba, ha ... Mark Twain Tom Sawyerje társainak minden értékét bezsebeli a kerítés festése engedélyezésének cseréjébe.
- Megvédelek, ha ...

Belőlük lesznek később, akik státusukat ugyancsak jogtalan előnyök szerzésére fogják felhasználni, s mindazt, amit *társadalmi kötelességük* lenne becsületesen ellátni (lakáskiutalástól kinevezésen át vizsgáztatásig), *személyi kegyként* meghatározott ellenszolgáltatások ellenében (anyagaik, biológiaiak stb.) osztogatják. Velük, viselkedésmódjukkal szemben fogalmazta meg élesen Kádár János: tudomásul kell venniük, hogy a szocialista társadalomban minden hatalom *a nép szolgálatát* és nem kiszolgáltatott helyzet megteremtését követeli. Természetesen mindaddig lesznek, akik a néptől kapott hatalmukkal nem élnek, hanem *visszaélnék*, amíg a kiszolgáltatottságot egyesek természetesnek tekintik, és eleget tesznek a megkövetelt jogtalan feltételeknek.

Sokszor olvashatjuk – főleg pszichológiai művekben –, hogy a gyermekek még mindig kiszolgáltatottak egyes pedagógusok önkényének. Kevesebb szó esik, noha jellemzőbb, hogy *agresszív, erőszakos társaik* uralkodnak felettük, akik pl. pszichés erőszakkal (Nem vagy modern, korszerű stb.) befolyásolják viselkedésüket. Az iskola egyiket sem nézheti tétlenül.

Egyre növekedik azoknak a tábora, akik nyíltan vallják, hogy a XX. században a hatalom egyetlen biztosítéka *a pénz*. Ezeket az embereket a „pénzért minden elérhető – farkastörvénye” (Mátrai László: Az alapját vesztett felépítmény. Mv. 1976.) vezérli. Eszményük az elegáns öltözk, a fényűző lakás, a gépkocsi, a hétvégi nyaraló, minden, ami megvásárolható készpénzért vagy pénzre váltható bármilyen szolgáltatásért.

Talán ez jelentkezik legélesebben az iskolában, ahol a pedagógusok naponta érzékelhetik a pénzen megváltott szeretet minden jelenségét. A túlméretezett zsebpénz szinte általános jelenség, de egyes rétegekben a minden álmot teljesítő (magnetofon, drága külföldi farmer, gépkocsi stb.) szülői ajándékozás is tipikus. Sajnos, ezekkel a gyermekek alapvető szükségleteit (szeretet, védttség, törődés...) kielégíteni egyetlen szülő sem képes, így mindezek természetes járandósággá, osztálytársaik lenézésének indokaivá válnak a tanulók szemében, fennmaradó hiányaitak pedig felfokozott agresszivitással, követelődzéssel kompenzálják.

Nem marad hatás nélkül társadalmi környezetünkre és ifjúságunkra az a polgári életszemlélet sem, amely Vance Packard megfogalmazása szerint a hatalom élvezésének utolsó területét *a szexben* jelöli meg. A szexualitás túlbujánzása nem szűkíthető le biológiai kérdéssé, épp ezen a ponton válik az egyik legjelentősebb társadalmi problémává. Benne ugyanis nem a normális emberi kapcsolatok örömei válnak meg: az adás, a megosztás vagy a részvétel érzelmei, hanem a megalázás, a kiszolgáltatottság, mások értékeinek *elszerzéséből* fakadó indulatok.

Erre utalnak olyan jelenségek, mint a bandába szerveződés vagy az önkiarusítás. Ezt ábrázolja Palotai Erzsí Piroska c. elbeszélésében, amelynek hősnője férfiakon „próbálja ki a hatalmát”, Urbán Ernő: Egy készülő regény margójára c. írása (Új Írás, 1974:1.), amelyben a téveszmék azért akarja megszerezni Zsuzsikát, mert másoktól kell elhódítania, s így közvetlenül érezheti általa – hatalmát. Sokszor a tanulók körében is hatalmi szimbólummá, s ezzel aljas játékká válik a szexualizmus.

A HATALOM A LEGCSODÁLATOSABB dolog a világon, az ember kezében azonban veszélyes, kétélű fegyverré válhat. Említettük már, hogy egyaránt lehet *élni és visszaélni* vele. Jóra és rosszra egyformán felhasználható. Az ember valós vagy vélt értékeinek *visszajelzése*, tükröt tart eléje, amelyből megláthatja, mit képes más emberekben kiváltani: szenvedélyt vagy szenvedést; bizalmat vagy félelmet; egyetértést vagy elutasítást; meggyőzést vagy elrettentést; tiszteletet vagy teljes undort. A hatalom értelmezésében, a hatalmi lehetőségek felhasználásában nyilatkozik meg legteljesebben a személyiség. Ez viszont azt is jelenti, hogy a személyiség sokoldalú fejlesztésének pedagógiai feladata tartalmazza a *hatalomhoz való helyes viszony* kialakítását is. Ebben a viszonyban az egyik alapkérdés a személyiség *intro-*, illetve *extrovertáltsága*.

Az introvertált csak azzal törődik, hogy	az extrovertált azzal is, hogy
egy cselekvés milyen hatást vált ki benne vagy belőle (Ez lehet együttérzés, csodálat, sajnálat is!)	a cselekvés milyen hatást vált ki másokból (hatásnak tekintve a következményeket is!)
kap, elvesz, rabjává tesz, lekötölez	ad, segít, megoszt, bevon...
a mások bánatán szerzett öröm neki milyen élvezetet nyújt	mások bánatpénzén örömet nem szerezhet magának
saját szokásait, elveit másoknak is el kell fogadniuk	tiszteletben kell tartani mások szuverénitását
a hatalom neki nagyobb előnyöket biztosít	a hatalommal megnő a felelősség, a kötelesség és a kötelező példaadás terhe is
a hatalom mások fölé emeli őt	a hatalom mások elé emeli őt.

Az iskolában, az ifjúsági mozgalomban számtalan lehetőség kínálkozik arra, hogy a hatalom gyakorlását megtanulják a gyermekek. Különböző hivatali (hetes, térképfelelős stb.) és mozgalmi tisztségeket (őrsvezető, krónikás, játéklelelős stb.) bíz rájuk a közösség, nevelésük szempontjából nem közömbös, miképp látják el ezeket. Betöltik-e a közösség bizalmából rájuk háruló szerepeket, vagy korán megátsszák-e azokat, magukra öltve a hatalom egyik legelrűtítőbb álarcát: a pózt. Idejében hozzá kell szoktatnunk tanítványainkat, hogy tevékenységükről *a közösség előtt, a közösségnek* kell számot adniuk. A Bronnen írja A púpos frigiai c. regényében: „... minden hatalom annak szolgál, aki gyakorolja, és az ellen érvényesül, akitől kapták; ha csak az, aki adta, nem veheti ugyanúgy vissza is”. Pedagógiai gyakorlatunknak arra kell törekednie, hogy

- a) környezetük pozitív és negatív jelenségeit legyenek képesek észrevenni,
- b) helyesen értelmezni, megérteni a tanulót,

c) de jelenünkben és egykor társadalmunk jövőjében ne a ma negatív jelenségeit utánozzák, hanem a szocialista hatalom birtoklására és gyakorlására váljanak alkalmassá.